

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Relika Limberg
KUIDAS 6–7-AASTASED LASTEAIALAPSED MÕISTAVAD IDIOOME
Bakalaureusetöö

Juhendaja: inglise keele algõpetuse nooremlektor Tiia Krass

Tartu 2025

Kokkuvõte

Kuidas 6–7-aastased lasteaialapsed mõistavad idioome

Lapse keelelised oskused peegeldavad tema üldist arengutaset. Bakalaureusetöö eesmärk oli selgitada välja, kuidas 6–7-aastased lasteaialapsed mõistavad eesti keelele omaseid idioome. Uurimuse läbiviimisel kasutati kombineeritud uurimisviisi. Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuude ja pildivalikutesti abil kümnelt lapselt. Andmete analüüsimiseks kasutati induktiivset kvalitatiivset sisuanalüüsi ja kvantitatiivset sisuanalüüsi. Uurimistöös ilmnis, et 6–7-aastased lapsed omistavad idioomidele sageli sõnasõnalisi tähendusi. Samuti selgus töös, et lapsed oskavad selgituste järgselt hästi seostada idioomi ja sellele vastavat pilti. Lisaks leiti, et lapsed suudavad lähtuvalt oma isiklikust kogemusest edukalt tuua näiteid, mil viisil nad saaksid uurimistöös käsitletud idioome kasutada. Tulemustest võib järeldada, et idioomide mõistmiseks vajab laps, et täiskasvanu arvestaks tema eelteadmiste ja kõne arengu tasemega, samuti on idioomidest arusaamiseks vajalik mõistmist toetav kontekst.

Võtmesõnad: 6–7-aastased lapsed, kõnearendus, kujundkõne, idioom

Abstract

How 6–7-year-old Kindergarten Children Understand Idioms

Children's language skills reflect their overall level of development. The aim of the bachelor's thesis was to determine how 6–7-year-old preschool children understand idioms characteristic of the Estonian language. A mixed-method research approach was used in the study. Data was collected through semi-structured interviews and a picture selection test with ten children. In data analysis, both inductive qualitative content analysis and quantitative content analysis were used. The study revealed that 6–7-year-old children often interpret idioms literally. It was also found that after receiving explanations, children were able to successfully associate the idiom with the corresponding picture. Additionally, it was found that children were able to successfully provide examples, based on their personal experiences, of how they could use the idioms discussed in the study. The results suggest that the adults should consider children's prior knowledge and the level of their speech development to help children understand idioms. Furthermore, a supportive context is essential for the comprehension of idioms.

Keywords: children at the age of 6–7, speech development, figurative speech, idiom

Sisukord

Sissejuhatus	4
Kõnearenduse mõiste.....	5
Kõne arengu toetamine	5
Kujundkõne, idioom	7
Kujundkõne mõistmine.....	8
Metoodika.....	10
Valim	10
Andmekogumine	11
Andmeanalüüs	13
Tulemused	14
Idioomide selgitamine	14
Idioomide seostamine piltidega	16
Idioomide kasutamise selgitamine.....	17
Arutelu.....	19
Tänu sõnad.....	22
Autorluse kinnitus.....	22
Kasutatud kirjandus.....	22

Lisa 1. Pöördumiskiri

Lisa 2. Intervjuu kava

Lisa 3. Illustratsioonid

Lisa 4. Väljavõtte uurijapäevikust

Lisa 5. Näide transkriptsioonist

Lisa 6. Väljavõtte QCMap keskkonnast

Lisa 7. Näide pildivalikutestist

Lisa 8. Väljavõtte kaaskodeerimisest

Lisa 9. Näide kategooriate kujunemisest

Lisa 10. Idioomide selgitamine

Lisa 11. Idioomide kasutamise selgitamine

Sissejuhatus

Lapse kõne arengu tase annab tunnistust tema üldisest arengust (Tulviste, 2008). Lisaks suhtlusfunktsioonile kannab kõne olulist rolli ka tunnetustegevuses ja õppimisel, sest kogemuste kaudu omandatud kujutlused ning teadmised kinnistuvad just kõne abil (Hallap & Padrik, 2008). Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) iga arenguvaldkonna tulemused näevad ette, et koolieelikul tuleb omandatud nimetada, kirjeldada, selgitada või iseloomustada. Halvasti arenenud lauseloomeoskus põhjustab lastel koolis raskusi kirjalike ülesannete mõistmisel ja lahendamisel (Furey, 2017).

Igapäevases kõnekasutuses on laialt levinud kujundlike väljendite kasutamine (Lakoff & Johnson, 2011). Kujundkõneks nimetatakse olukorda, kus kõneleja ütleb üht ja mõtleb teist, ning samal ajal eeldab, et kuulaja saab aru tema ütluse tegelikust mõttest ja kavatsusest (Pajusalu, 2009). Üheks kujundkõne liigiks on idioom. Idioomi all mõistetakse keelelist püsiühendit, mille tähendus ei tulene otseselt sõnadest, millest ta koosneb. Idioomi kasutatakse valmiskujul ja seda ei ole võimalik iga kord uuesti luua, näiteks *puistab südant, vesi ahjus, ühe vitsaga löödud* (Erelt *et al.*, 2020).

Hallapi ja Padriku (2009) järgi peaks 7-aastane laps oskama selgitada oma sõnadega kuulnud kujundlike väljendite tähendust ja/või suutma tuua sellekohaseid näiteid lähtuvalt oma kogemustest. Erinevad uurimused (Di Paola *et al.*, 2020; Kalmykova *et al.*, 2018; Kharchenko & Mysan, 2021; Köder & Falkum, 2020; Pouscoulous & Tomasello, 2020; Zhu *et al.*, 2024; Zhu & Gopnik, 2023) on kinnitanud väikelaste suutlikkust kujundkõnet mõista. Võime aru saada kujundkõnest ja oskus seda kasutada areneb pidevalt vähemalt täiskasvanueani, kuid saab alguse varases lapsepõlves (Read & Szokolszky, 2016).

Autori teadmiste põhjal ei ole Eestis varasemalt uuritud, kuidas 6–7-aastased lapsed mõistavad idioome. Lasteaialaste metafoorsete võrdluste mõistmist on uurinud Kungla (2010) ja Oidekivi (2016). Uurimisprobleemiks on asjaolu, et Eestis puuduvad teadmised, kuidas 6–7-aastased lapsed idioome mõistavad. Lasteaialaste idioomide mõistmise uurimine on vajalik, sest mitmekesise sõnavara valdamine aitab Hallapi ja Padriku (2008) järgi lapsel ümbritsevast maailmast paremini aru saada ja oma mõtteid väljendada. Uus teadmine aitaks teadvustada idioomide käsitlemise vajalikkust koolieelses eas ja anda vajalikku infot nii lasteaiaõpetajatele kui lastevanematele laste kõne arendamiseks. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärk selgitada välja, kuidas 6–7-aastased lapsed mõistavad ja selgitavad eesti keelele omaseid idioome. Järgnevalt käsitletakse töös kõnearenduse mõistet, antakse ülevaade kõne arengu toetamise põhimõtetest ja kujundkõne mõistmisest koolieelses eas.

Kõnearenduse mõiste

Kõne on oma mõtete edasi andmine keele abil, keel aga kujutab endast tähenduslikku süsteemi, mis edastab mõtlemist ja võimaldab suhelda (Karlep, 2003). Kõne abil teavitatakse soovidest, antakse teavet ja saadakse uusi teadmisi (Hallap & Padrik, 2008). Kasutuspõhise ehk funktsionaalse keeleomandamisteooria kohaselt omandatakse keelt kogemuste kaudu ja kuuldud sisendi ehk keele enda järgi (Clark & Casillas, 2015). Lapse keele arengut kujundavad igapäevaselt kuuldavad häälikud, sõnad, grammatilised vormid ja lausemallid (Veispak, 2017). Mingis kindlas keeles mõtlema, kõnelema ja oma tegevusi kavandama õpib laps keelekeskkonna ning erinevate suhtlussituatsioonide abil (Clark & Casillas, 2015). Mida enam areneb lapse keelekasutus, seda paremini on ta võimeline väljendama oma mõtteid (Hallap & Padrik, 2008). Mida varem lapse kõne arengule tähelepanu pöörata, seda edukam on laps hiljem koolis (Veispak, 2017).

Kõnearendus tähendab, et oskust kõneleda ja suhelda kujundatakse sihipärase, eesmärgistatud tegevuste kaudu (Hallap & Padrik, 2008). Kõnearenduse esimesel tasandil tegeletakse keelevahendite: häälikute, sõnade ja lausete õpetamisega. Teisel tasandil arendatakse kõne kasutamist erinevates suhtlusolukordades, näiteks õppetegevuses ja -mängus. Kolmandal tasandil kujundatakse oskust kasutada kõnet igapäevasel suhtlemisel ja õppimisel (Karlep, 2003). Kõne on tugevalt seotud taju, mälu, mõtlemise ja tähelepanu ehk tunnetusprotsessidega (Veispak, 2017). Nii on sõna lisaks keeleüksusele tunnetustegevuse, täpsemalt taju üksus ja sõnavara arendamisel tegeletakse omandatud sõnavara hulga suurendamise ning rakendamise kõrval ka sõnatähenduste konkretiseerimisega (Karlep, 2003). Sõna mõistmiseks ja kasutamiseks tuleb omandada selle tähendus, ehk lapsel peavad tekkima seosed kuuldud sõna ja tajutud eseme, tegevuse või nähtuse vahel. Seejuures on vaja arvestada, et lapse ja täiskasvanu aru saamine sõna tähendusest ei ole sama, lapsed võivad sõnatähendust kitsendada või laiendada (Hallap & Padrik, 2008).

Kõne arengu toetamine

Lasteaias on lapse kõne arendamine osa õppe- ja kasvatustegevusest. Kõne arendamine koolieelses lasteasutuses teenib Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) alusel kolme eesmärgi: 1) edukas toimetulemine igapäevaelus suhtlemisel; 2) õige häälduse, sobivate grammatiliste vormide ning mitmekülgse lauseehituse omandamine; 3) huvi lugemise, kirjutamise ja lastekirjanduse vastu ning lugemise ja kirjutamise esmaste oskuste areng. Kõne arendamiseks on vajalik luua toetav keskkond, mis võimaldab lapsel teiste kõnet kuulata ja ise

kõnelda. Vajalik on pakkuda lapsele võimalust keelt arendada suhtlemise kaudu päriselu olukordades täiskasvanu toel (Hallap & Padrik, 2009; Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Keelevahendeid, lugemise ja kirjutamise esmaseid oskusi õpetatakse lasteaias läbi mänguliste tegevuste (Koolieelse lasteasutuse... 2008).

Mäng soodustab lapse arengut tervikuna ning on koolieelses eas lapse põhitegevus (Hallap & Padrik, 2009). Õppemängud aitavad kaasa laste vaimsete võimete arengule, võimaldavad näiteks vaatlemist, võrdlemist ja asukoha määramist (Kikas & Niilo, 2008). Mängulistest õppetegevustes saab laps täiskasvanu toel ja eeskujul omandada ja/või kinnistada uusi oskusi kõnelemiseks (Hallap & Padrik, 2008). Mängu kaudu omandab laps kogemusi, arendab loovust ja õpib suhtlemist (Kikas & Niilo, 2008). Ka õppekava järgi tuleb õppe- ja kasvatustegevused läbi viia moel, mis võimaldavad lapsel olla aktiivne ning tunda õppeprotsessist rõõmu (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Tajud, kujutlused, mälu ja mõtlemine ning seeläbi keelelised võimed arenevad tegevuse käigus, mis on lapsele meeldiv ja huvitav (Kikas, 2008).

Õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel tuleb arvestada lapse huide ja arengutasemega (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Kõnelemise seisukohalt on tarvilik, et temaatika ning situatsioon pakuksid lapsele huvi (Karlep, 2003). Huvil ja motivatsioonil on õppimisele suur mõju, nii on näiteks lugemishuvi positiivselt seotud sõnavara tundmise ja tekstist arusaamisega (Käsper *et al*, 2018). Kõneliselt arendav tegevus eeldab lapselt mõõdukat pingutust, kasutada tuleks veidi keerulisemaid keelevahendeid, kui laps ise spontaanselt oma kõnes kasutab (Hallap & Padrik, 2008). Taoline lähenemine toetub Vögtski teooriale lähema arengu tsoonist. Nimetatud teoorias eristatakse kolme arengutaset: laps 1) tuleb toime iseseisvalt; 2) suudab täiskasvanu või pädevama eakaaslase abiga; 3) ei tule veel ka abiga toime. Tulemuslikuim õppimine toimub teisel tasemel ehk lähima arengu tsoonis (Pastarus *et al*, 2024). Lapse arengu tasemega tuleb arvestada ka käsitletava kirjanduse valikul (Hallap ja Padrik, 2009).

Varajane raamatute ettelugemine mõjutab positiivselt laste keele- ja kirjaoskuse arengut (Ece Demir-Lira *et al*, 2019). Kõne arengu toetamise juures on väga väärtuslikud lastekirjanduse tekstid, näiteks näidendid, muinasjutud, luuletused (Hallap & Padrik, 2008). Laste lugemishuvi ning lugemis- ja kirjutamisvalmiduse kujunemiseks tuleb õppetegevustes valida žanriliselt mitmekesisid raamatuid. Lisaks ettelugemisele saab muu hulgas dramatiseerimise, jutustamise ja kuuldud lugude joonistamise kaudu suunata lapsi kirjandust

mõistma ja hindama (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Kuid lapse kõne arengu toetamisega ei ole koolieelses lasteasutuses võimalik ega otstarbekas tegeleda ainult valdkonna *keel ja kõne* raames (Hallap & Padrik, 2008).

Lapse kõnet tuleb arendada igapäevategevustes ja kõigis õppekava valdkondades, rakendada tuleb üldõpetuslikku tööviisi ehk lõimimist (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Üldõpetusliku tööviisi kaudu ühendatakse erinevad õppevaldkonnad ja tegevused, mida õpetatakse seostatult, et lapse jaoks moodustuks ühtne tervik (Käis, 1996), kusjuures kõike ühendavaks valdkonnaks on *mina ja keskkond*. Õppimine erinevates valdkondades toimub keele abil ja valdkonnad omakorda toetavad keele arengut (Hallap & Padrik, 2009). Nii avaldab eelkooliealiste laste keeleliste oskustele positiivset mõju regulaarne muusikategevus rühmas (Linnavalli *et al*, 2018) ning kehaline aktiivsus toetab väljendusrikka keele arengut (Olive *et al* 2024). Allen & Butler (2020) on leidnud, et eelnev kujundlike väljendite joonistamine lihtsustab lastel nende väljendite hilisemat selgitamist.

Kujundkõne, idioom

Kujundkõneks nimetatakse olukorda, kus sõnadele omistatakse otsese tähenduse kõrval ülekantud tähendusi (Pajusalu 2009). Kujundkõne on igapäevases keelekasutuses laialt levinud, sageli kasutatakse seda märkamatuks ja teadvustamata (Lakoffi & Johnson, 2011). Väljendpaaride *kirjutan kahe käega alla* vs *olen täiesti nõus*; *keeras kihva* vs *rikkus ära* puhul on esimesed fraasid kujundliku kõnekasutuse näide. Püsivat sõnaühendit, mis on laialt käibiv, tihti metafoorne ja mille osad kuuluvad tähenduselt kokku, nimetatakse Eesti keele käsiraamatu (Erelt *et al*, 2020) järgi fraseologismiks. Fraseoloogiliste keeleüksuste hulka kuuluvad idioomid, võrdlused ja kõnekäänud (Erelt *et al*, 2020). (Vt Tabel 1). Järgnevalt selgitatakse mõisteid metafoor ja idioom.

Tabel 1. Fraseologismid, Erelt. M., jt (2020) põhjal.

Fraseologismide tunnused:	• sõnade püsiv ühend; • laialt käibiv; • tihti metafoorne.
Fraseologismide alla kuuluvad:	• idioomid, • võrdlused, • kõnekäänud.

Fraseologism on sageli metafoorne. Metafoor on varjatud võrdlus ehk sarnasuse või analoogia põhjal sõna või väljendi kasutamine uudses kontekstis, näiteks *linna tuiksoon* vs *peatänav* (Erelt *et al.*, 2020). Metafoorid annavad võimaluse mõista mingisugust nähtust, sõnastades selle teise nähtuse kaudu (Lakoff & Johnson, 2011), abstraktseid mõisteid kõrvutatakse või samastatakse konkreetsemate ja tuttavate mõistetega (Erelt *et al.*, 2020). Metafoor on sageli otsese tähendusega väljendist lühem ja värvikam ning lisab keelele poeetilisust (Pajusalu, 2009). Näiteks „*elu* asemel räägitakse *eluteest*, mida mööda inimene kulgeb ja mis on kord sirge ja sile, kord käänuline ja konarlik (...)“ (Erelt *et al.*, 2020, lk 596).

Idioom on üks fraseoloogia liike. Idioomi all mõistetakse keelelist omapärasust, sõnade püsiühendit, kusjuures tähendus ei tulene oseselt sõnadest, millest idioom koosneb. Idioomi kasutatakse valmiskujul ja seda ei ole võimalik iga kord uuesti luua (Erelt *et al.*, 2020). Idioomid on näiteks *südan puistama*, *meelt heitma*, *vesi ahjus*, *ühe vitsaga löödud*, *villast viskama*, *hambasse puhuma* ja *pärivett ujuma*. Idioomile ei leidu sageli teistes keeltes samalaadset vastet ja seda ei ole enamasti võimalik sõnasõnalt teise keelde tõlkida nii, et tähendus säiliks (Pajusalu, 2009).

Kujundkõne mõistmine

Laste kujundkõne mõistmise, eelkõige metafooride tõlgendamise kohta on läbi viidud mitmeid uurimusi. Varasemad neist ütlevad, et väikesed lapsed ei ole kuigi edukad kujundkõne tõlgendamisel, näiteks Winneri (1997) järgi selgitavad lapsed koolieelses eas kujundkõnet enamasti sõnasõnalt ja võime mõista ülekantud tähendusi kujuneb koolis. Kuid uuemad uurimused näitavad, et juba kolmeaastased lapsed on võimelised mõistma kujundlikku kõnekasutust (Di Paola *et al.*, 2020; Köder & Falkum, 2020; Pouscoulous & Tomasello, 2020; Zhu *et al.*, 2024; Zhu & Gopnik, 2023). Samuti on leitud, et viieaastased lapsed suudavad aru saada fraseologismidest (Kharchenko & Mysan, 2021), sealhulgas idioomidest (Kalmykova *et al.* 2018). Varasemate ja uuemate uurimuste vahelistele vastukäivatele tulemustele on antud erinevaid põhjendusi.

Kujundkõne uurimisel on oluline arvestada laste kõne arengu tasemega (Pouscoulous, 2014). Võrreldes sõnalise selgitamise või oma kõnes kasutamisega on ülekantud tähenduse mitteverbaalne tajumine ja oma peas mõtestamine koolieelses eas lastele lihtsam (Kharchenko & Mysan, 2021). Hallapi ja Padriku (2008) järgi kasutab laps kõigist nendest sõnadest, mida ta mõistab, oma kõnes umbes kolmandikku, seega eristada tuleks aktiivset ja passiivset sõnavara. Eelkooliealsed lapsed on kujundkõne tõlgendamisel edukamad, kui neil palutakse tähendus valida alternatiivide, näiteks piltide või mänguasjade hulgast (Di Paola *et al.*, 2020;

Kharchenko & Mysan, 2021; Pucoulus, 2014). Veel annab Köderi ja Falkumi (2020) järgi väärtuslikku lisateavet laste kujundkõne mõistmise kohta pilgu jälgimise meetod.

Pouscoluluse (2014) järgi tingis varasemates uurimustes laste kehva soorituse kujundkõne mõistmisel asjaolu, et lastelt eeldati ümbersõnastamist või selgitamist.

Kujundkõne mõistmisel on olulised ka nii eelteadmised kui kontekst (Pouscoulus, 2014, Karlep, 2003). Näiteks ei saa laps mõista ütleja vihjet kavalusele metafoorses lauses *Sa oled nagu rebane*, kui ta ei tea, et traditsiooniliselt peetakse rebast kavalaks loomaks. Nii uurisid näiteks Pouscoulus ja Tomasello (2020) laste metafoorsete väljendite mõistmist objektide abil, mille tuttavlikkust lastele eelnevalt kontrolliti. Kontrollimine tagas, et lastel on vajalikud eelteadmised uurimuses kasutatavate objektide kohta. Kuna abstraktsete mõistete tajumine on eelkooliealistele lastele keeruline, vajavad nad toetavat konteksti, näiteks visualiseerimist illustatsioonide või reaalsete esemete näol (Di Paola, 2020). Seetõttu arvestasid Pouscoulus ja Tomasello (2020), et uurimuses kasutatavatel objektidel oleksid jälgitavad füüsilised sarnasused. Näiteks tuli lastel väljendi *haige jalaga auto* puhul valida kahe mänguauto vahel, millest ühel puudus ratas ja teisel uks. Karlepi (2003) järgi pakub tõhusat konteksti ka eakohane tekst. Pouscouluse (2014) sõnul ei võimaldanud varasemad uurimused vajalikul määral toetavat konteksti ega võtnud arvesse laste ebapiisavaid teadmisi maailma kohta.

Kujundkeele omandamine on keerukas protsess, mis tugineb suuresti kognitiivsetel võimetal (Di Paola *et al.*, 2020; Rubio-Fernández & Grassmann, 2016). Kognitiivsete protsesside erinevaid tahke: taju, mõtlemist, mälu ja tähelepanu on raske üksteisest eristada, sest enamasti toimivad need koos ja nende areng on vastastikku seotud. Tajude arenguta ei teki kujutlusi, kuid kujutluste arenguta ei sünni ka kõnet, sest kõne ja tunnetusprotsessid on samuti vastastikku seotud, näiteks nägemismälu areng pole mõeldav ilma keelelise arenguta (Kikas, 2008). Kõne arengu hilistumine varases eas on edaspidiste kõneprobleemide ennustaja, kuid põhjustab ka raskusi lapse arengu teistes valdkondades, sealhulgas mõtlemises, tähelepanus ja õppimisvõimes (Tulviste, 2008). Kõnearendus koolieelses eas toetab lapse kujundkeele omandamist, kuna see arendab sõnavara ja aitab lapsel luua ning laiendada erinevaid tajukujutlusi (Hallap & Padrik 2008).

Hallapi ja Padriku (2009) järgi peaks 7-aastane laps oskama selgitada oma sõnadega kuuldud kujundlike väljendite tähendust ja/või suutma tuua sellekohaseid näiteid lähtuvalt oma kogemustest. Laste kujundliku, eriti metafoorse keele mõistmisest ja kasutamisest kujunemisest on palju uuringuid kirjutatud inglise keele kohta. Eesti keele kujundkeele arengu kohta koolieelses eas on autorile teadaolevalt kirjutatud väga vähe ja idioomide mõistmist ei

ole seni uuritud. Uurimisprobleemiks on asjaolu, et Eestis puuduvad teadmised, kuidas 6–7-aastased lapsed idioome mõistavad. Lasteaialaste idioomide mõistmise uurimine on vajalik, sest mitmekesise sõnavara valdamine aitab Hallapi ja Padriku (2008) järgi lapsel ümbritsevast maailmast paremini aru saada ja oma mõtteid väljendada. Uus teadmine aitaks teadvustada idioomide käsitlemise vajalikkust koolieelses eas ja anda vajalikku infot nii lasteaiaõpetajatele kui lastevanematele laste kõne arendamiseks. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärk selgitada välja, kuidas 6–7-aastased lapsed mõistavad ja selgitavad eesti keelele omaseid idioome. Töös esitati kolm uurimisküsimust:

1. Kuidas selgitavad 6–7-aastased lapsed kuut eesti keelele omast idioomi?
2. Kuivõrd oskavad 6–7-aastased lapsed selgituste järgselt seostada kuut idioomi vastavate piltidega?
3. Mil määral suudavad 6–7-aastased lapsed kirjeldada olukordi, kus nad kasutaksid käsitletud kuut idioomi?

Metoodika

Bakalaureusetöös kasutati kombineeritud metoodikat. Kuna töös sooviti uurida 6–7-aastaste laste idioomide mõistmist, kasutati kvalitatiivset uurimisviisi ja teostati nii kvalitatiivne kui kvantitatiivne sisuanalüüs. Kalmuse jt (2015) järgi võimaldab kvalitatiivne uurimisviis kasutada paindlikke andmestikke ja saada üksikasjalikke kirjeldusi inimeste arvamuste kohta. Kvalitatiivse sisuanalüüsi põhjal on võimalik teostada kvantitatiivset sisuanalüüsi arvuliste üldistuste saamiseks (Õunapuu, 2014). Uurimustöö vältel pööras töö autor regulaarselt tähelepanu oma mõtete struktureerimisele ja pidas uurijapäevikut, kuhu kirjutas üles töö tegemise käigus tekkinud mõtted ja tundmused. (Vt Lisa 4).

Valim

Bakalaureusetöö raames viidi läbi kombineeritud uurimus, et saada teadmisi 6–7-aastaste laste idioomide mõistmise kohta. Lapsed valiti uurimusse eesmärgipärase valimi alusel, kuna see võimaldab kaasata üldkogumi kõige tüüpilisemaid esindajaid, valimi moodustamisel lähtuti kättesaadavuse põhimõttest (Rämmer, 2014). Kriteeriumiteks olid: 1) laps on intervjuerimise hetkel 6–7-aastane; 2) lapsele ei ole järgnevas õppeaastaks määratud koolipikendust; 3) lapse emakeel on eesti keel. Uurimusse kaasati 6–7-aastased lasteaialapsed uurimuse teostaja töökoha lasteaia, kriteeriumidele vastavaid lapsi oli kaasatavas rühmas üksteist. Üks laps intervjuerimise perioodil puudus ja jäi seetõttu uurimusest välja, osales viis poissi ja viis

tüdrukut, kokku kümme last. Osalemine oli vabatahtlik ja toimus lapsevanema kirjalikul nõusolekul. (Vt Lisa 1). Lisaks küsiti intervjuu alguses nõusolekut ka lapselt. Lapsevanemat ja last informeeriti, et uurimuses saadud tulemusi kasutatakse ainult bakalaureusetöös, ning et neil on võimalik igas uurimuse etapis uurimuses osalemisest loobuda. Samuti lähtuti eetika nõuetest (Hea teadustava, 2023) ja tagati laste konfidentsiaalsus. Laste anonüümsuse tagamiseks kasutati koodi (L1, L2, L3, L4, L5, L6, L7, L8, L9, L10), laste nimed eemaldati transkriptsioonidest ja asendati pseudonüümidega. Kõiki andmeid hoitakse turvalises arvutis ja andmed hävitatakse pärast bakalaureusetöö kaitsmist.

Andmekogumine

Andmeid koguti uurimistöö jaoks kahel andmekogumismeetodil. Esimesele uurimusküsimusele „Kuidas selgitavad 6–7-aastased lapsed kuut sagedasti kasutatavat idioomi“ ja kolmandale uurimisküsimusele „Mil määral suudavad 6–7-aastased lapsed kirjeldada olukordi, kus nad kasutaksid käsitletud kuut idioomi?“ vastuste saamiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud 6–7-aastaste lasteaialastega. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab uurijal küsida vajadusel täpsustavaid küsimusi, intervjuueeritavatele omakorda annab see võimaluse end vabalt väljendada (Lepik, 2014). Teisele uurimisküsimusele „Kuivõrd oskavad 6–7-aastased lapsed selgituste järgselt seostada kuut idioomi vastavate piltidega?“ vastuse saamiseks viidi intervjuu käigus läbi pildivalikutest. Testimine sobib teadmiste hindamiseks juhul, kui saadud vastused saab jaotada õigeteks ja valedeks. (Õunapuu 2014).

Andmete kogumiseks valiti kuus idioomi. Nende valikul lähtuti järgmistest põhimõtetest: 1) idioom on rühmas käesoleval õppeaastal esinenud ettelooletavas kirjanduses või õpetaja on seda kasutanud oma kõnes. Mõlemal juhul on õpetaja idioomi tähendust õppeaasta jooksul vähemalt ühel korral rühmale selgitatud; 2) idioomi otsest kui kaudset tähendust oli võimalik illustreerida joonistusega. Koostöös uurija tuttavaga valmis 12 joonistust, uurija pildistas need mobiiltelefoniga, kohandas mõõtmetesse 16x22 cm ja printis värviliselt. Uurimuses kasutati järgmiseid idioome: *jänes püksis*; *viies ratas vankri all*; *punane kukk katusel*; *vedas ninapidi*; *võttis jalad selga*; *kõht lööb pilli*. (Vt Lisa 3).

Järgmise etapina koostati poolstruktureeritud intervjuu kava. (Vt Lisa 2). Intervjuud koosnesid kolmest osast. Esimeses osas esitas uurija intervjuueeritavale idioomi verbaalselt ja intervjuueeritaval tuli selgitada idioomi tähendust. Mitteteadmist väljendava vastuse korral palus uurija intervjuueeritaval arvata, mida idioom intervjuueeritava arvates võiks tähendada. Intervjuu teine osa koosnes pildivalikutestist. Kilekaante vahele asetatud illustratsioonid,

millest ühel kujutatud idioom ja teisel sõnasõnaline tähendus, asetati kõrvuti intervjuueeritava ette. Valitud idioomide esitamise järjekord oli igas intervjuus sama, sõnasõnalise ja üle kantud tähenduse asetus juhuslik. Seejärel küsis uurija lapselt taas idioomi tähendust. Kui intervjuueeritav selgitust anda ei osanud, tegi seda uurija. Seejärel tuli lapsel valida kahe illustratsiooni seast tema arvates üle kantud tähendust edastav ja märgistada see klepppaberiga. Intervjuueeritavate valikud pildistas uurija mobiiltelefoni kaamera rakendusega. (Vt Lisa 7). Intervjuu kolmandas osas asetati illustratsioonid uuesti lapse ette ja paluti tal tuua mõni näide, millal ta pildil kujutatud idioomi kasutaks. Mitteteadmist väljendava või pikema mõttepausi järel küsis uurija lapselt veel kord idioomi tähenduse kohta. Kui laps kordas sobivat tähendust, küsis uurija uuesti näidet, juhul kui laps idioomi tähendust nimetada ei osanud, kordas uurija ise seda enne näite korduvat küsimist.

Ühe 6–7-aastase lasteaialapsega viidi läbi prooviintervjuu ja -test, et kontrollida küsimuste ja piltide asjakohasust. Prooviintervjuu ja -test viidi lasteaia direktori nõusolekul läbi uurija töökohal. Prooviintervjuu ja -test kestsid kokku seitse minutit, nendest selgus uurimisküsimuste ja illustratsioonide sobilikkus. Peale kolmandat intervjuud viidi sisse muudatus. Esimesele kolmele lapsele selgitati esmakordselt idioomi tähendust pildivalikutesti ajal, ülejäänud seitsmele lapsele intervjuu esimeses osas, kohe peale tema vastust idioomi tähenduse kohta. Uurija tundis vajadust seda muudatust teha, kuna adus, et teadmatust tekitas lastes segadusetunnet ja see võib mõjutada nende motiveeritust vastuste andmisel. Uurijal aga tuleb intervjuu vältel hoida alal intervjuueeritava huvi ja motivatsiooni (Laherand, 2008). Poolstruktureeritud intervjuus on intervjuueerijal õigus paremate andmete saamiseks vajadusel küsimuste esitamist kohandada (Lepik *et al.*, 2014). Uurija kaalus vajadust teise ja kolmanda intervjuu välja jätmiseks põhilandmestikust. Peale ülejäänud intervjuude läbiviimist ei osanud ta välja tuua ilminguid selle kohta, et muudatus mõjutas lõplikke uurimistulemusi. Sel põhjusel arvati ka kolme esimese intervjuu ja -testi vastused põhilandmestiku hulka.

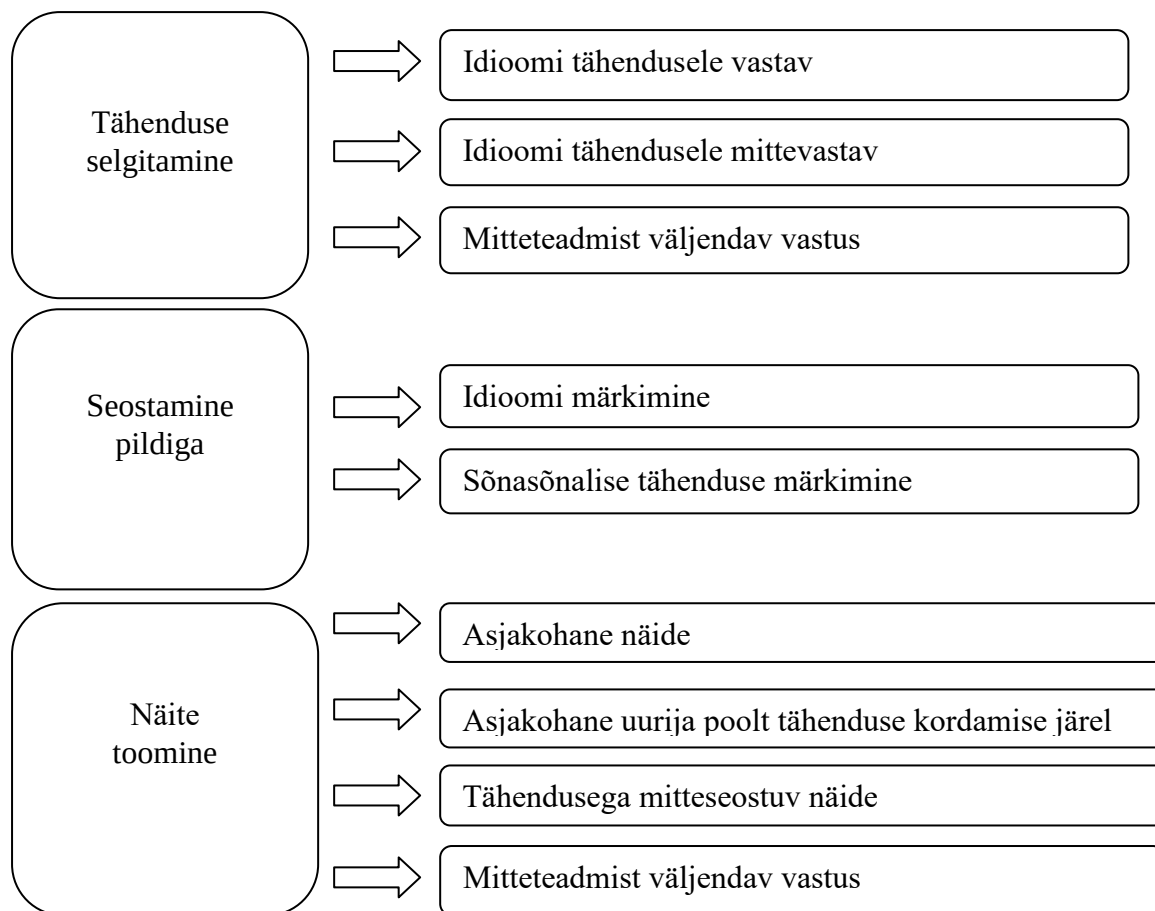
Intervjuud algasid sissejuhatusega, milles tutvustati intervjuueeritavale uuritavat teemat ja selgitati, mida tähendab kujundlik kõnekasutus ja toodi näide idioomi kohta. Samuti teavitati last võimalusest vastamisest igal hetkel loobuda ja küsiti enne uurimisküsimuste esitamist nõusolekut intervjuude salvestamiseks. Intervjuude salvestamiseks kasutati uurija mobiiltelefoni häälsalvestuse rakendust. Vabama õhkkonna loomiseks lubati lastel eelnevalt katsetada, kuidas häälsalvesti telefonis töötab. Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 13.02.2023–03.03.2025. Kõik intervjuud toimusid peale lõunast puhkeajaga lasteaia juhtkonna loal nende kabinetis, kus viibisid uurija ja intervjuueeritav kahekesi. Intervjuud kestsid keskmiselt 11 minutit.

Andmeanalüüs

Intervjuude abil kogutud andmete analüüsimiseks kasutati kahte erinevat meetodit. Esimesele ja kolmandale uurimisküsimusele vastuste leidmiseks rakendati esmalt kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi, kuna selle abil saab uurida ja mõista uuritavate arusaamu ja kogemusi (Kalmus, 2015). Kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi alusel tehti ka kvantitatiivne sisuanalüüs, et saada arvulisi üldistusi (Õunapuu, 2014). Bakalaureusetöö teisele uurimisküsimusele vastuse leidmiseks teostati ainult kvantitatiivne sisuanalüüs, kus saadud vastused kodeeriti arvudeks (Õunapuu, 2014). Testimise järgselt mobiiltelefoniga pildistatud fotode alusel kanti pildivalikutesti tulemused tabelisse, misjärel arvutati õiged ja valed valikud. Sel puhul kvalitatiivset sisuanalüüsi ei tehtud, kuna intervjuueeritavad sageli ei kommenteerinud oma tegevust või tegid seda viisil, mille alusel ei ole võimalik kuulamise põhjal otsustada, kumma pildi laps valis.

Intervjuude esimese ja kolmanda uurimisküsimuse vastused transkribeeriti käsitsi programmis *Microsoft Word*. Selleks viidi läbi korduvkuulamisi ja vajadusel tehti tekstis parandusi. Intervjuueeritavate tekst märgiti Wordi failis vastava pseudonüümiga (L1, L2, L3, L4, L5, L6, L7, L8, L9, L10) ja intervjuerija tähisega I. Transkribeerimisel järgiti võimaluste piires grammatikareegleid ja kirjavahemärke. Ühe intervjuu esimese ja kolmanda osa transkriptsiooniks kulus aega keskmiselt 2 tundi ja 2.5 lehekülge Wordi programmi teksti (kirjatüüp Times New Roman, tähesuurus 12, reavahe 1,5).

Seejärel jätkus esimese ja kolmanda uurimisküsimuse andmeanalüüs kodeerimisega *QCAmap* (Mayring, 2000) keskkonnas, kuhu intervjuud Wordi failidena lisati. Analüüs toimus uurimisküsimuste kaupa, kus uurija leidis tekstist olulised kohad ja nimetas need vastavate märksõnadega. Lisa 5 on näide transkriptsioonist. Lisa 6 on näide kodeerimisest *QCAmap* keskkonnas. Esimese uurimisküsimuse puhul tekkis 16 ja kolmanda uurimisküsimuse puhul 17 koodi. Lisa 9 on näide kategooriate kujunemisest. Töö usaldusvääruse suurendamiseks luges uurija peale kodeerimist korduvalt üle nii intervjuud kui koodid. Seejärel kaasati töösse kaaskodeerija. Kaaskodeerija oli uurija tuttav, kes töötanud alushariduse valdkonnas 17 aastat. Kaaskodeerimine toimus *QCAmap* programmi *New-Inter-Coder Agreement* abil. Kaaskodeerija kodeeris kaks intervjuud, ta ei leidnud sisulisi erisusi. (Vt Lisa 8). Järgnevalt koodid kategoriseeriti, see tähendab, et sisult sarnase tähendusega koodid koondati kokku ja viidi ühise nimetaja alla (Kalmus, 2015). Andmeanalüüsi tulemusel moodustus kolm peakategooriat ja üheksa alakategooriat. (Vt Joonis 1).

Joonis 1. Pea- ja alakategooriad.

Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, kuidas 6–7-aastased lasteaialapsed mõistavad ja selgitavad eesti keelele omaseid üldkasutatavaid idioome. Eesmärgi täitumiseks kasutati kombineeritud uurimisviisi, selleks viidi kümne 6–7-aastase lapsega läbi poolstruktureeritud intervjuu ja selle vältel ka pildivalikutest. Tulemused esitatakse uurimisküsimuste kaupa. Laste vastused on toodud kaldkirjas. Tulemuste illustreerimiseks ja ajendatuna soovist edastada intervjuueeritavate mõtteid, on lisatud ka keeleliselt muutmata katkeid vastustest. Muutmata kujul tekst on pandud kaldkriipsude vahele, kusjuures tingmärgile võis eelneda ja või järgneda teksti. Intervjuueeritavate anonüümsuse tagamiseks on nimed asendatud pseudonüümidega: L1–L10.

Idioomide selgitamine

Bakalaureusetöö esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, kuidas 6–7-aastased lapsed selgitavad kuut eesti keelele omast idioomi. Kvalitatiivsest sisuanalüüsist selgusid laste

vastused küsitud idioomide tähenduste kohta. Kvalitatiivse sisuanalüüsi põhjal teostati ka kvantitatiivne sisuanalüüs, et teha arvulisi üldistusi. Järgnevalt esitatakse esmalt õigeks loetud vastused, seejärel mitteteadmist väljendavad ja idioomi tähendusega mitteseostuvad vastused ning kõige lõpus antakse ülevaade ka kvantitatiivse sisuanalüüsi tulemustest.

Kvalitatiivses sisuanalüüsis loeti õigeks vastuseks idioomi **jänes püksis** puhul */kardad/* (L1, L3) ja */tal on hirm/* (L9). **Vedas ninapidi** arvati õigeteks */tegi nalja/* (L2, L3, L10) ja */aprillinali/* (L6). Õigeks loeti ka */vist et ta ei saanud aru/* (L8), kuna ninapidi vedamise osa on, et petetav ei saaks aru. **Võttis jalad selga** loeti õigeks */jookseb/* (L1). **Kõht lööb pilli** arvati õigeks */kõht koriseb/* (L1; L3; L10), sest uurija täiendavale küsimusele, miks kõht koriseb, vastasid lapsed */tühi on/* (L1, L3) ja */tahab süüa/* (L10). Õigeks loeti ühe lapse vastus */ma teadsin!/* (L4) pärast uurija poolse tähenduse selgitamist, sest transkriptsioonist ilmnes, et uurija ei olnud ehk andnud lapsele piisavalt aega oma mõtte lõpetamiseks, mistõttu on võimalik, et laps alles seadis sõnu ja ta idioomi tähendust tõesti teadis.

Mitteteadmist väljendavateks vastusteks loeti *ei tea*, näiteks */ma ei tea ju eriti palju/* (L3), */et natuke ei tea neid sõnasid/* (L4), */ei ole nii palju sõnu kuulnud/* (L9). Samuti vastati */mkm/* ja *ei (taha)*, kui uurija küsis, kas intervjueritav soovib arvata, mida idioom võiks tähendada.

Lapsed andsid mitmeid vastuseid, mis ei ühti käsitletud idioomide tähendusega. **Jänes püksis** seostasid lapsed nii otsese tähenduse *jänes /tahab seal olla/* (L5), */jänes hüppas püksi/* (L10) kui ka *kõditamisega*, kusjuures kõditajaks on */jänes/* (L2) või */hiired püksis/* (L8). **Viies ratas vankri all** assotseerus lastele kas rataste, vankri või siis loomaga, kes vankrit veab. Täpsemalt nimetati, et see on */viierattaline/* (L10), */viis ratast, aga üks on kadunud/* (L2), */beebide vanker/* (L8) ja */hobuse kabjad/* (L3). L6 pakkus, et idioom tähistab kartmist. **Punane kukk katusel** seostasid lapsed otseselt katusega ja nimetasid, et see on *punane katus* (L2) ning *inimene katusel* (L10). L5 seostas seda punase fooritulega ja ütles, et */sõita ei tohi/* (L5). Kuid idioom võiks laste arvates tähistada ka *kurbust* (L1) ja seda, et */õun kukub puu otsast alla/* (L8). **Vedas ninapidi** oli laste arvates seotud ninaga, nii avaldati arvamust, et see tähendab *nina peale kukkumist* (L9) ja *ninast tirimist* (L4). L5 seostas idioomi vedamisega ja tema sõnul tähendab idioom */et ta tassib sind/*. **Võttis jalad selga** seostus lastele otseselt seljas, täpsemalt *kukil olemisega* (L5, L8, L10), *jalgadest tõstmise* */et ta võttis jalgadest kinni ja tõstab sind/* (L3) ja *jalgadest hoides selga võtmisega* (L2). Samuti tõid lapsed võimaliku tähendusena välja *hobusega sõitmist* (L6) ja *hirmul olemist* (L9). **Kõht lööb pilli** võiks laste arvates tähendada *kõhuvalu* (L6) või *oksendamist* (L9). Veel nimetati, et see on *südametuksumine* (L2) ja */viul/* (L8).

Kvantitatiivsest sisuanalüüsist selgus, et kõik lapsed kokku oskasid 60-st korrast 13-l idioomi õigesti selgitada, enim sobivaid selgitusi sai idioom **vedas ninapidi**. Lapsed väljendasid 19 korral vastuse mitteteadmist ka pärast teistkordset küsimist, kõige sagedamini idioomide juures **viies ratas vankri all** ja **punane kukk katusel**. Lisaks esitasid lapsed nii omaalgatuslikult kui uurija ettepanekul arvamust, mida idioom nende arvates võiks tähendada, idioomi õigele tähendusele mittevastavaid selgitusi oli kokku 28, ühtegi õiget vastust ei saanud idioomid **viies ratas vankri all** ja **punane kukk katusel**. (Vt Lisa 10).

Idioomide seostamine piltidega

Bakalaureusetöö teise uurimisküsimusega sooviti välja selgitada, kuivõrd oskavad 6–7-aastased lapsed selgituste järgselt seostada kuut idioomi vastavate piltidega. Tulemuste saamiseks viidi intervjuu teise osana läbi pildivalikutest. Kvantitatiivsest sisuanalüüsist selgus, et pildivalikutestis märkisid intervjuueeritavad idioomi õige tähenduse 60-st korrast kokku 44-l korral. Neli last märkisid kõik pildid õigesti, viis õiget valikut tegid kaks last. Kolm ja kaks õige tähendusega pilti märkisid samuti kaks last. Kõik uurimuses osalejad märkisid õigesti idioomi **kõht lööb pilli**, kõige vähem, täpsemalt viis õiget märkimist sai idioom **viies ratas vankri all**. (Vt Tabel 2).

Tabel 2. Idioomide seostamine piltidega.

	Jänes püksis	Viies ratas vankri all	Punane kukk katusel	Ninapidi vedama	Võttis jalad selga	Kõht lööb pilli	KOKKU:
L1	+	+	+	+	+	+	+ 6
L2	+	-	+	+	+	+	+ 5 - 1
L3	-	+	+	+	+	+	+ 5 - 1
L4	+	-	-	-	+	+	+ 3 - 3
L5	-	-	+	-	-	+	+ 2 - 4
L6	+	+	+	+	+	+	+ 6
L7	-	-	+	-	+	+	+ 3 - 3
L8	-	-	-	-	+	+	+ 2 - 4
L9	+	+	+	+	+	+	+ 6
L10	+	+	+	+	+	+	+ 6
KOKKU:	+ 6 - 4	+ 5 - 5	+ 8 - 2	+ 6 - 4	+ 9 - 1	+10	44 16

+ testis osaleja märkis idioomi tähendust kujutava pildi;

- testis osaleja märkis idioomi sõnasõnalist tähendust kujutava pildi.

Idioomide kasutamise selgitamine

Baklaureusetöö kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada saada, mil määral suudavad 6–7-aastased lapsed kirjeldada olukordi, kus nad kasutaksid käsitletud kuut idioomi.

Kvalitatiivsest sisuanalüüsist selgusid laste näited, millal nad küsitud idioome kasutaksid.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi põhjal teostati ka kvantitatiivne sisuanalüüs. Järgnevalt esitatakse esmalt kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemused. Nende esitamisel ei ole asjakohaste näidete puhul eristatud, kas need toodi uurija poolt idioomi tähenduse kordamise järel või ei olnud see vajalik. Alguses esitatakse asjakohased näited, seejärel antakse ülevaade mitteteadmist väljendavatest vastustest ja idioomi tähendusega sobimatutest näidetest, viimasena esitatakse ülevaade kvantitatiivse sisuanalüüsi tulemustest.

Laste arvates võiks idioom **jänes püksis** olla sobilik kasutamiseks */kui sa oleks üksi toas ja kuuleks mingeid samme/* (L1), kui on */äikese müristus/* (L2), kui kardad */kõrgele ronida/* (L3) või kui */arvad, et püksis on ämblik/* (L8). L9 ütles, et ta kasutaks väljendit *mängus*, kus rühmakaaslane mängult midagi */kardab/*. Samuti võiks laste arvates idioomi kasutada, kui näed *kostüümiga koletist* (L4), *kummitust* (L6), või kui */keegi teeb nalja/*, et */draakon tuleb/* (L10).

Idioomi **viies ratas vankri** all oleks laste arvates kohane kasutada, kui tekkivad erimeelsused sõpradega: *teda ei võeta mängu* (L3), tema ise *ei võta kedagi mängu* (L10), keegi *arvatakse mängust välja* (L1, L4), ei olda *kellegi /sõber/* (L9) või omavahel minnakse */tülli/* (L6).

Idioomi punane **kukk katusel** puhul vastas L9, et kasutaks seda nii: */siis ma enne helistan 112, siis.. ee, siis ütlen emmele.. kukk on maja peal!/* Ülejäänud intervjuueritavad vastasid, et kasutaksid idioomi siis, kui on *tulekahju*. Uurija täpsustavale küsimusele, kuidas võib tulekahju tulla, vastasid lapsed, et põlema võib minna */kuumaks läinud lambipost/* (L2), */elektroonilised seadmed/* (L3), *juhtmed* (L5), tööle unustatud *pliit* (L6, L8). Veel võib tuli alguse saada süttinud *paberist* (L1), *rätikust* (L10) ja *kamina kõrvale jäetud asjadest* (L4). Samuti võib tulekahju tulla *tšäksist või tikust* (L7).

Kedagi **ninapidi veaksid** lapsed enda sõnul siis, kui */teeks sõbrale nalja, et praht kukub su pähe/* (L2) või *teeskleks mängukaaslastele nutmist* (L3). L4 ütles *sõbrale*, et */ei saa enam telefonis mängida/*, kuigi */saab/* ja L8, et tal */pole kommi/*, kuigi tegelikult */on/*, L 10 on enda sõnul öelnud *vennale*, et */zombi tuleb/*. L1 ütles */emmele/*, et *tõmbas telefoni mängu, mida ei tohi*, kuid üle vaadates seda mängu siiski */ei ole/*. L6 teinud aprillinalja */emmele/*, et tal on */putukas nina peal/*. L 9 ütles, et *vahel valetab emmele*, et tal */ei ole/* soovitud asja, aga tegelikult ta *peitis selle ära*.

Idioomi **võttis jalad selga** kasutaksid lapsed siis, kui */keegi ajab taga/* (L2, L10) või */koletis ajaks taga/* (L8), samuti *jooksuvõistlusel* (L5, L7) ja *õue minnes*, sest toas ju ei tohi joosta (L3). Veel sobiks see idioom laste arvates kasutamiseks nii *jooksva jänese* (L1) kui *sõbra* (L9) kohta.

Uurija küsimusele, millal nad kasutaksid väljendit **kõht lööb pilli**, vastasid kõik lapsed, et siis, kui *kõht on tühi*. Uurija täpsustavale küsimusele, millal sul on kõht väga tühi, vastasid lapsed, et siis */kui kõht koriseb/* (L2), */kui näen multikat, ekraani peal, keegi sööb mingit sööki/* (L1), */kui ei meeldi toit lasteaias ja ainult maitsten/* (L4), *õhtul lasteaias* (L8), */hommikul/* (L6, L10), */vahest hommikul ja vahest päeval ja vahest.. vahest õhtul/* (L9), ja samuti siis kui *unustasid süüa* (L5, L7).

Mitteteadmist väljendava vastusena kõlas */ei tea/* idioomide puhul **viies ratas vankri all** (L5, L7). L7 andis sama vastuse ka idioomidele **vedas ninapidi** ja **võttis jalad selga**.

Lapsed tõid ka näiteid, mida ei saa lugeda asjakohaseks ega seostada idioomi tähendusega. **Jänes püksis** puhul jäädi kinni otsesesse tähendusse: */siis kui sa ehmatad, et ta (jänes) on püksis sees/* (L5), L7 sõnul võiks samuti karta *jänest*, */et ta püksis on/*. Idioomi **viies ratas vankri all** võiks kasutada */siis võtaksin kolm ratast, võtaksin ühe ratta ära ja vist teeksin sellest nagu üksratta/* (L5), */siis kui pätt tuleb, siis ma panen talle selle katte (vankrikorvi) ja ta jookseb kogemata sinna sisse/* (L8). Idioomi **vedas ninapidi** võiks L5 sõnul kasutada, */kui sa lihtsalt tahad teda vedada/*. L4 seostas idioomi **võttis jalad selga** kodus *issiga möllamisega*, ta kirjeldas, kuidas issi võttis tal *jalgadest ja viskas ta voodi peale*.

Kvantitatiivisest sisuanalüüsist selgus, et kõik lapsed kokku oskasid 60-st korrast 43-l tuua asjakohase näite, millal nad käsitletud idioomi kasutaksid. Kõik asjakohased näiteid toodi idioomi kohta **kõht lööb pilli**. Veel seitsmel korral suutsid lapsed tuua idioomidele näiteid pärast seda, kui uurija oli idioomi tähenduse uuesti üle korranud. Idioomile **punane kukk katusel** anti tähendust meeldetuletamata sobivaid näiteid kaheksa. Uurijapoolse tähenduse kordamise järel suutsid veel kaks last tuua asjakohase näite idioomi kasutamise kohta. Nii sai ka see idioom kokku kümme sobivat näitet. Neljal korral väljendasid lapsed ka pärast uurijapoolset tähenduse kordamist mitteteadmist, enim idioomi puhul **viies ratas vankri all**. Kuuel korral esitati näide, mida ei saa pidada õigeks või seostada idioomi tähendusega, kaks sellist selgitust anti idioomidele **jänes püksis** ja **viies ratas vankri all**. (Vt Lisa 11).

Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärk oli selgitada välja, kuidas 6–7-aastased lapsed mõistavad ja selgitavad eesti keelele omaseid idioome. Järgnevalt arutletakse tulemuste üle uurimisküsimuste kaupa, esitatakse töö piirangud, praktiline väärtus ja soovitused järgnevateks uurimusteks.

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, kuidas 6–7-aastased lasteaialapsed selgitavad kuut eesti keelele omast idioomi. Tulemustest järeldeb, et 6–7-aastased lapsed annavad idioomidele sageli sõnasõnalisi selgitusi. Lapsed esitasid idioomi tähendusega sobivaid selgitusi vähesel määral, mõnevõrra rohkem esitasid nad mitteteadmist väljendavaid vastuseid. Kõige suurem oli laste poolt antud vastustes idioomi tähendusega sobimatute selgituste osakaal. Kuigi lapsed esitasid ka üksikuid vastuseid, mida ei saa siduda idioomi ega sõnasõnalise tähendusega, olid ebaõiged selgitused vähemal või rohkemal määral seotud idioomi sõnasõnalise tähendusega. Tulemus ühtib vanemate uurimuste tulemustega, mille kohaselt ei ole lapsed koolieelses eas kujundkõne tõlgendamisel kuigi edukad ja omistavad kujundlikele väljenditele sõnasõnalisi tähendusi (Winner, 1997). Teooriast lähtuvalt püütakse esimese uurimisküsimuse tulemust selgitada.

Selle uurimuse esimese uurimisküsimuse metoodikas oodati lastelt idioomi ümbersõnastamist. Pouscouluse (2014) järgi oli ümbersõnastamise eeldamine üks põhjus, mis tingis vanemates uurimustes laste kehva soorituse kujundkõne mõistmisel. Ka ei pakutud lastele uurimuse esimese uurimisküsimuse juures toetavat konteksti, mis Di Paola jt (2020) sõnul lihtsustab oluliselt kujundkõnest arusaamist. Laste eelteadmistega, mis on Pouscouluse (2014) järgi samuti oluline komponent laste kujundkõne mõistmisel, püüti selle uurimuse esimese uurimisküsimuse juures arvestada. Hallapi ja Padriku (2009) järgi peaks 7-aastane laps oskama selgitada oma sõnadega kuuldud kujundlike väljendite tähendust. Selle uurimuse esimese uurimisküsimuse metoodikas küsiti lastelt selgitusi idioomide kohta, mis olid jooksva õppeaastal vähemalt ühel korral õpetaja poolt selgitatud. Nii tulemustest kui teooriast võib järeldada, et ühekordne selgitus ei pruugi olla 6–7-aastastele lastele idioomide mõistmiseks ja hilisemaks edukaks selgitamiseks piisav. Järgnevalt seostatakse selle uurimistöö tulemusi teooriaga, mis selgitab, kuidas uusi teadmisi omandatakse.

Kõne ja selle areng on tugevalt seotud taju, mälu, mõtlemise ja tähelepanu ehk tunnetustegevusega (Veispaak, 2017). Kujundkeele omandamine on keerukas kognitiivne protsess (Di Paola *et al.*, 2020; Rubio-Fernández & Grassmann, 2016). Nii ei saa näiteks uute teadmiste, sealhulgas keelevahendite omandamist toimuda tähelepanuta (Aru, 2017a).

Tagantjärei ei ole võimalik kindlaks teha, kes lastest õpetaja selgitust tähelepanelikult kuulas ning kes selgituse andmise hetkel võib-olla puudus. Uute keelevahendite kasutamise omandamisel on oluline roll ka mälul. Mälujälje salvestumiseks on tarvis kordusi ja õpitava kasutamist erinevates olukordades, teadmised, mida ei kasutata, ununevad (Aru, 2017b). Seega ei saa ühekordse idioomi selgitamise järel oodata, et laps on idioomi tähenduse omandanud ja suudab seda hiljem meenutada. Eelnevast saab järeldada, et selle uurimistöö esimese uurimisküsimuse puhul ei arvestatud piisavalt ka laste eelteadmistega.

Teise uurimisküsimusega sooviti teada saada, kuivõrd oskavad 6–7-aastased lapsed selgituste järgselt seostada kuut idioomi vastavate piltidega. Tulemustest järeldub, et 6–7-aastased lapsed suudavad idioomi verbaalset ja illustreeritud tähendust omavahel hästi seostada. Pildivalikutestis valiti ülekaalukalt idioomi tähendust edastav illustratsioon ja sõnasõnalist tähendust märkivate vastuste osakaal oli väike. Selle uurimistöö tulemused ühtivad uurimustega, mis on samuti leidnud, et koolieelses eas suudavad lapsed aru saada fraseologismidest, sealhulgas idioomidest (Kalmykova *et al*, 2018; Kharchenko & Mysan, 2021). Erinevalt esimese uurimisküsimuse metoodikast arvestati teise uurimisküsimuse metoodikas laste võimete ja vajadustega idioomide mõistmisel rohkem. Idioomide mõistmise uurimisel 6–7-aastastel lasteaialastel oli pildivalikutestil tähenduse verbaalse selgituse küsimise ees mitmeid eeliseid. Järgnevalt püütakse teooriast lähtuvalt neid eeliseid selgitada ja selle uurimistöö tulemustega seostada.

Teise uurimisküsimuse puhul ei tulnud lastel anda idioomidele sõnalisi selgitusi ja neile pakuti mõistmiseks nii toetavat konteksti kui vajalikke eelteadmisi. Illustratsioonide vahel valimine võimaldas arvestada, et kõne arengu seisukohalt on lastel ülekantud tähenduse mitteverbaalne tajumine ja oma peas mõtestamine lihtsam kui sõnaliste selgituste andmine (Kharchenko & Mysan, 2021). Ka Di Paola jt (2020) on leidnud, et koolieelses eas on lapsed kujundkõne tõlgendamisel edukamad, kui neil palutakse sõnalise selgitamise asemel valida tähendus alternatiivide seast. Samuti pakuti selle uurimuse teise uurimisküsimuse juures osalejatele idioomi mõistmiseks illustratsioonide näol vajalikku konteksti. Di Paola jt (2020) sõnul on abstraktsete mõistete tajumine lastele keeruline ja nad vajavad kujundkõne paremaks mõistmiseks visualiseerimist. Lisaks selgitati lastele enne pildivaliku tegemist käsitletava idioomi tähendust. Tähenduse vahetu selgitamine teise uurimisküsimuse metoodikas aitas kaasa, et lastel oleks pildivalikutestis idioomide mõtestamiseks vajalikud eelteadmised (Poucoulus, 2014).

Selle uurimistöö esimese ja teise uurimisküsimuse metoodika ja tulemused erinevad teineteisest. Esimese uurimisküsimuse puhul ei võetud piisavalt arvesse laste eelteadmisi

käsitletavate idioomide kohta, eeldati sõnalisi selgitusi ja puudus toetavat kontekst. Tulemustest ilmneb, et 6–7-aastased lapsed annavad idioomidele sageli sõnasõnalisi selgitusi. Teise uurimisküsimuse meetodikana kasutati pildivalikutesti. Intervjuu vältel anti lastele idioomide selgitamise näol nende mõtestamiseks vajalikke eelteadmisi, laste vastused olid mitteverbaalsed ja illustatsioonid pakkusid mõistmiseks vajalikku konteksti. Teise uurimisküsimuse tulemused näitavad, et 6–7-aastased lapsed suudavad idioomide tähendustest hästi aru saada. Kokkuvõtvalt võib järeldada, et nimetatud kolmel komponendil: laste eelteadmistel idioomidest, vastuse saamise viisil ja idioomi kasutamise kontekstil on oluline roll, kas ja kuidas lapsed koolieelses eas idioome mõtestavad. Idioome õppetegevustes käsitlevale ja/või oma kõnes kasutavale lasteaiaõpetajale võib seetõttu soovitada idioomide õpetamisel laste teadmiste, kõne arengutaseme ja idioomide kontekstiga arvestamist.

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti selgitada välja, mil määral suudavad 6–7-aastased lapsed kirjeldada olukordi, kus nad käsitletud kuut idioomi kasutaksid. Tulemustest järeldub, et 6–7-aastased lapsed enamjaolt oskasid oma isiklikust kogemusest lähtuvalt tuua näiteid, mis olukorras nad uurimistöös käsitletud idioome saaks kasutada. Idioomide kasutamisega sobivate näidete osakaal oli laste antud vastustes ülekaalulukalt suurim. Lapsed esitasid vaid üksikuid idioomi mittesobivaid kasutusnäiteid, veel vähem esitasid nad mitteteadmist väljendavaid vastuseid. Selle uurimistöö kolmanda uurimisküsimuse püstitamisel toetuti Koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale (2008), mille iga arenguvaldkonna tulemused eeldavad lastelt head võimekust oma mõtteid suulises kõnes edasi anda. Järgnevalt püütakse kolmanda uurimisküsimuse tulemusi teooriaga seostada idioomidest arusaamise ehk mõistmise seisukohalt.

Selle uurimistöö kolmanda uurimisküsimuse tulemused kinnitavad Hallapi ja Padriku (2009) sõnu, mille kohaselt 7-aastane laps peaks suutma tuua näiteid kujundlike väljendite kasutamise kohata lähtuvalt oma kogemustest. Uurimistöös paluti lastel idioomide kasutamise kohta tuua näiteid, kuna Karlepi (2003) järgi ei saa asjakohase näite toomine toimuda nähtusest või olukorrast aru saamata. Seega saab järeldada, et sarnaselt selle uurimustöö teise uurimisküsimuse tulemustega kinnitavad kolmanda uurimisküsimuse vastused laste käsitletud idioomide head mõistmist. Töös saadud tulemused ühtivad uuemate uurimustega, mis on samuti leidnud, et võime kujundkõnet mõista saab alguse varases lapsepõlves (Di Paola *et al*, 2020; Köder & Falkum, 2020; Pouscoulous & Tomasello, 2020; Zhu, *et al*, 2024; Zhu & Gopnik, 2023). Õppetegevustes idioomide käsitlemisel võibki seetõttu soovitada lasteaiaõpetajatele, et lisaks erinevate näidete toomisele, kuidas elulistes olukordades idioome kasutada, tuleks võimaldada ka lastel endil näiteid tuua.

Uurimistöö piiranguks võib lugeda uurija vähest kogemust intervjuude läbiviimisel. Kodeerimise etapis tundis uurija mitmel korral, et lapse vastus oleks vajanud paremate andmete saamiseks täpsustavat küsimust. Samuti saab piiranguks lugeda asjaolu, et uurimuses osalesid ühe lasteaia ühe rühma lapsed. Laiema pildi saamiseks oleks tulnud uurimusse kaasata erinevate lasteaedade lapsi. Uurimistöö läbiviimine ja tulemuste kirjutamine andis autorile endale palju väärtuslikke teadmisi ja oskusi nii uurimistöö läbiviimise kui laste kõne arengu kohta. Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et laste idioomide mõistmise uurimisel tuleks pöörata rohkem tähelepanu laste eelteadmistele. Töö peamiseks praktiliseks väärtuseks saab aga pidada saadud uurimistulemusi. Idioomidest arusaamiseks vajab laps, et täiskasvanu arvestaks tema maailmateadmiste ja kõne arengu tasemega. Samuti on oluline, et idioomi tähenduse mõistmist toetaks kontekst ja lastel oleks võimalik idioomi kasutamise kohta lähtuvalt oma kogemusest tuua näiteid. Uurimistöö vastused võiksid aidata teadvustada idioomide eakohase käsitlemise vajalikkust koolieelses eas ja olla lapse kõne arendamisel toeks nii lasteaiaõpetajatele kui lapsevanematele. Töö järgmise etapina võiks uurida, milliste idioomide käsitlemist lasteaiaõpetajad otstarbekaks peavad. Seejärel võiks koostada õppematerjali laste idioomide mõistmise toetamiseks. Materjal võiks sisalda nii visuaalseid pilte kui ka jutustavat konteksti, mis toetaks laste suutlikkust idioomide tähendusi tajuda.

Tänu sõnad

Autor soovib tänada uurimuses osalenud lapsi ja nende vanemaid, lisaks oma perekonda ning kolleege toetava suhtumise ja kannatlikkuse eest. Autori eriline tänu kuulub lõputöö juhendaja Tiia Krassile, kelle edasiviiv tagasiside oli töö kirjutamisel suureks abiks.

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Relika Limberg

/allkirjastatud digitaalselt/

15.05.2025

Kasutatud kirjandus

- Allen, M. L., & Butler, H. (2020). Can drawings facilitate symbolic understanding of figurative language in children?. *British Journal of Developmental Psychology*, 38(3), 345-362. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1111/bjdp.12330>
- Aru, J. (2017a). Ajulugu: kuidas aju õpib? K. Aus, G. Arro & M. Granström (Toim), "Õppimine ja psühholoogia". [Video]. <https://vimeo.com/289749373>
- Aru, J. (2017b). Mälu ja õppimine. K. Aus & G. Arro (Toim), *Õppimine ja psühholoogia*. [video]. <https://vimeo.com/175683061>
- Clark, E. V., & Casillas, M. (2015). First language acquisition. In *The Routledge handbook of linguistics* (pp. 311-328). Routledge.
- Di Paola, S., Domaneschi, F., & Pouscoulous, N. (2020). Metaphorical developing minds: The role of multiple factors in the development of metaphor comprehension. *Journal of Pragmatics*, 156, 235-251. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.08.008>
- Ece Demir-Lira, Ö., Applebaum, L. R., Goldin-Meadow, S., & Levine, S. C. (2019). Parents' early book reading to children: Relation to children's later language and literacy outcomes controlling for other parent language input. *Developmental science*, 22(3), e12764. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1111/desc.12764>
- Erelt, M., Erelt T., & Ross, K. (2020). *Eesti keele käsiraamat*. Eesti Keele Instituut. Tallinn. <https://www.eki.ee/books/ekkr20/ekkr20.pdf>
- Furey, W. (2017). Examining the Effectiveness of a Sentence Construction Intervention Combined with Self-Regulation Instruction Using a Regression Discontinuity Design. *Doctor of philosophy*. <https://core.ac.uk/download/pdf/84289512.pdf>
- Hallap, M., & Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine. Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Hallap, M., & Padrik, M. (2009). Keel ja Kõne. E. Kulderknap (Toim), *Õppe- ja kasvatustegevuste valdkonnad* (lk 26-43). Tallinn: Studium.
- Hea teadustava (2023). Toim. T. Alekõrs, T. Kõnnussaar, R. Jürjo. Tartu: Tartu Ülikooli Eetikakeskus. https://eetika.ee/sites/default/files/2023-06/HEA%20TEADUSTAVA_2023.pdf
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso & T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kalmykova, L., Kharchenko, N., & Mysan, I. (2018). Peculiarities in Understanding of Indirect Meaning of Proverbs and Idioms by Children of Pre-School

- Age. *PSYCHOLINGUISTICS*, 24(1), 149-182. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-1-149-182>
- Karlep, K. (2003). *Kõnearendus. Emakeele abiõpe II*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Kikas, E. (2008). Tunnetusprotsesside areng. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 19-37). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Kikas, E. & Niilo, A. (2008). Mäng. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 120-136). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Kharchenko, N. V., & Mysan, I. V. (2021). Psycholinguistic Study of the Speech of Older Preschool Children: Specific Features of Understanding the Figurative Meaning of Phrases and their Use in Spontaneous Speech. *Psychology*, 7(2), 25-37. [https://doi.org/10.52534/msu-pp.7\(2\).2021.25-37](https://doi.org/10.52534/msu-pp.7(2).2021.25-37)
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). RT I 2008, 23, 152. <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032023005>
- Kungla, K. (2010). *Metafoorsete väljendite mõistmine 6–7-aastastel lastel*. Publitseerimata bakalaureuse töö. Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/82793>
- Käis, J. (1996). *Kooli-raamat*. Tartu: Ilmamaa.
- Käsper, M., Uibu, K., & Mikk, J. (2018). Language Teaching Strategies' Impact on Third-Grade Students' Reading Outcomes and Reading Interest. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 10 (5), 601–610. <https://www.iejee.com/index.php/IEJEE/article/view/509>
- Köder F., & Falkum I. L. (2020). Children's metonymy comprehension: Evidence from eye-tracking and picture selection. *Journal of Pragmatics*, 156, 191–205. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.07.007>
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2011). *Metafoorid, mille järgi me elame*. Tallinn: University Press.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömp, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso & T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/intervjuu/>
- Linnavalli, T., Putkinen, V., Lipsanen, J., Huotilainen, M., & Tervaniemi, M. (2018). Music playschool enhances children's linguistic skills. *Scientific reports*, 8(1), 8767. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1038/s41598-018-27126-5>
- Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2)
- Oidekivi, H. (2016). *Metafoori mõistmine 4- ja 6-aastastel eestikeelsetel lastel*. Publitseerimata bakalareuse töö. Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/51907>

- Olive, L. S., Telford, R. M., Westrupp, E., & Telford, R. D. (2024). Physical activity intervention improves executive function and language development during early childhood: The active early learning cluster randomized controlled trial. *Child Development*, 95(2), 544-558. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1111/cdev.14014>
- Pajusalu, R. (2009). *Sõna ja tähendus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Pastarus, K., Kontor, A., Erg, L. (2024). Õppe jõukohastamine. Häidkind, P., Soodla, P. (Toim). *Erivajadustega õppija eesti haridussüsteemis: märkamine, hindamine ja õpetamine*. (lk 185-216). Tartu: TÜ Kirjastus
- Pouscoulous, N. (2014). “The elevator’s buttocks”: Metaphorical abilities in children. In *Pragmatic development in first language acquisition* (pp. 239-260). John Benjamins Publishing Company. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1075/tilar.10.14pou>
- Pouscoulous, N., & Tomasello, M. (2020). Early birds: Metaphor understanding in 3-year-olds. *Journal of Pragmatics*, 156, 160-167. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.05.021>
- Read, C., & Szokolszky, A. (2016). A developmental ecological study of novel metaphoric language use. *Language Sciences*, 53, 86-98. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2015.07.003>
- Rubio-Fernández, P., & Grassmann, S. (2016). Metaphors as second labels: Difficult for preschool children?. *Journal of psycholinguistic research*, 45, 931-944. <https://doi.org/10.1007/s10936-015-9386-y>
- Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso & T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/valimid>
- Zhu, R., Goddu, M. K., Zhu, L. Z., & Gopnik, A. (2024). Preschoolers’ comprehension of functional metaphors. *Open Mind*, 8, 924-949. https://doi.org/10.1162/opmi_a_00152
- Zhu, R., & Gopnik, A. (2023). Preschoolers and adults learn from novel metaphors. *Psychological Science*, 34(6), 696-704. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1177/09567976231165267>
- Tulviste, T. (2008). Kõne areng. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 39-52). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Veisapak, A. (2017). Keel, kõne ja lugemisoskus. K. Aus & G. Arro (Toim), *Õppimine ja psühholoogia*. [Video]. <https://youtu.be/u4oB7hEUQJA>
- Winner, E. (1997). *The point of words: Children's understanding of metaphor and irony*. Harvard University Press.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu: TÜ Kirjastus.

Lisa 1. Pöördumiskiri

Lugupeetud lapsevanem!

Olen Tartu Ülikooli bakalaureuse õppe *Koolieelse lasteasutuse õpetaja* õppekava 3. kursuse üliõpilane. Ma kirjutan bakalaureusetööd teemal „Idioomide mõistmine 6–7-aastastel lasteaialastel.“ Idioom on kujundkõne liik, keeleline püsiühend, mille tähendus ei tulene otseselt nendest sõnadest, millest ta koosneb, näiteks *puistab südant, vesi ahjus, ühe vitsaga löödud*. Töö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas 6–7-aastased lapsed mõistavad ja selgitavad eesti keelele omaseid üldkasutatavaid idioome.

Uurimistöö raames soovin läbi viia intervjuu Teie lapsega. Tagan töö igas etapis intervjuueeritavate konfidentsiaalsuse, enne intervjuu algust küsin nõusolekut ka lapselt. Nii teie kui laps võite uuringus osalemise nõusoleku igas uurimuse etapis tagasi võtta. Lapse andmeid jäävad anonüümseks, tema nimi asendatakse koodiga. Andmeid hoitakse turvanõudeid järgivas arvutis ja pärast bakalaureusetöö kaitsmist need hävitatakse. Olen väga tänulik, kui lubate oma lapsel uuringus osaleda ja allkirjastate käesoleva nõusoleku vormi.

Küsimuste korral võtke palun ühendust telefonil 55534643 või e-maili teel relika.limberg@ut.ee

Heade soovidega
Relika Limberg

NÕUSOLEKUVORM

Olen nõus, et minu laps osaleb uuringus.

Lapsevanem:

Kuupäev:

Allkiri:

Lisa 2. Intervjuukava

INTERVJUUKAVA

Õpin Tartu Ülikoolis lasteaia õpetajaks ja viin oma lõputöö jaoks läbi uurimuse, mille eesmärgiks on selgitada välja, kuidas 6–7-aastased lapsed selgitavad kujundlikke väljendeid – idioome.

Mõnikord inimene ütleb üht, aga tegelikult selle all mõeldakse midagi muud. Näiteks süda saapasääres ei tähenda, et süda on päriselt saapa sees, vaid et keegi kardab midagi.

Küsin sinult mõne sellise väljendi kohta. Sinu vastuseid kasutan ainult oma koolitöö jaoks ja sinu päris nime kuskile ei kirjuta. Sa võid iga hetk öelda, kui sa ei soovi enam vastata.

Kas ma võin meie jutuajamise salvestada?

Häälsalvestise alustamine

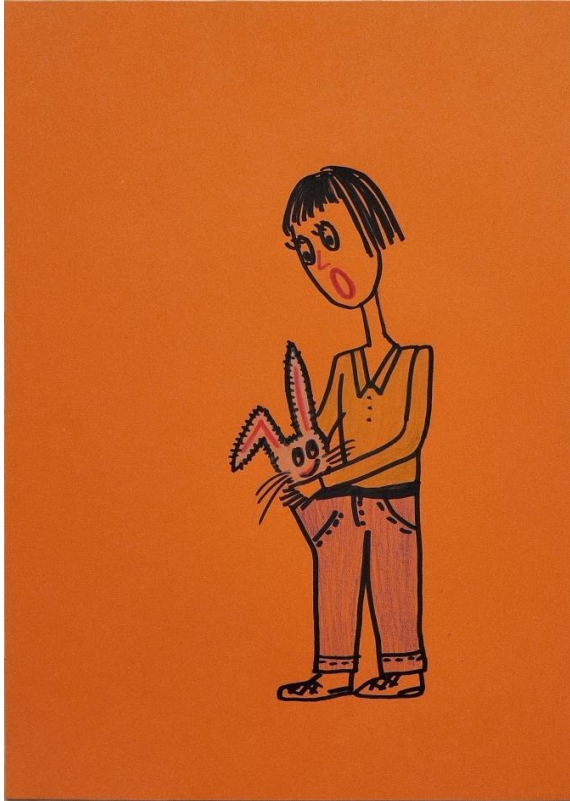
Uurimisküsimus	Põhiküsimus	Pakutav abi	Märkused
Kuidas selgitavad 6–7-aastased lapsed kuut sagedasti kasutatavat idioomi?	Mida tähendab: 1. jännes püskis?; 2. viies ratas vankri all?; 3. punane kukk katusel?; 4. vedas ninapidi?; 5. võttis jalad selga?; 6. kõht lööb pilli?	Kui laps vastab: „Ei tea,“ siis küsimus: „Mis sa arvad, mida see väljend võiks tähendada?“	Anda lapsele aega vastamiseks. Peale lapse vastust kinnitada või selgitada idioomi tähendust. Lastele antavad selgitused: 1: Jännes püskis tähendab hirmu tundma, kartma. 2: Viies ratas vanri all tähendab, et keegi on üle, ei sobi teiste juurde. 3. Punane kukk katusel tähendab, et puhkenud on tulekahju. 4. Vedas ninapidi
Kuivõrd oskavad 6–7-aastased lapsed selgituste järgselt seostada kuut idioomi vastavate piltidega?	Järgnevalt on sinu ülesanne valida kahe pildi seast sinu arvates sobivam ja kleepida sellele märkmepaber. Kumb pilt sobib kujundliku väljendi kohta: 1. jännes püskis; 2. viies ratas vankri	Enne valimist küsitakse lapselt: 1. mida väljend tähendas? Vajadusel tuletatakse see uuesti meelde. 2. kas laps soovib, et talle kirjeldatakse pilte.	

	all; 3. punane kukk on katusel; 4. vedas ninapidi; 5. võttis jalad selga; 6. kõht lööb pilli.		tähendab, et valetati või tehti nalja. 5. Võttis jalad selga tähendab jooksmist. 6. Kõht lööb pilli tähendab, et kõht on väga tühi.
Mil määral suudavad 6–7-aastased lapsed kirjeldada olukordi, kus nad kasutaksid käsitletud kuut idioomi?	Too näide, millal sa kasutaksid väljendit: 1. jänes püskis?; 2. viies ratas vankri all?; 3. punane kukk on katusel?; 4. vedas ninapidi?; 5. võttis jalad selga?; 6. kõht lööb pilli?	Vajadusel tuletatakse lapsele idioomi tähendust taas meelde, küsitakse täpsustavaid küsimusi, näiteks: miks ta jookseb, kuidas võib tulekahju tulla.	

Lisa 3. Illustratsioonid

Pildid valmisid bakalaureusetöö autori ja Merje Kruusi koostöös.

Illustratsioon 1. Sõnasõnalt jänes püksis.

Illustratsioon 2. Idioom jänes püksis

Illustratsioon 3. Sõnasõnalt viies ratas vankri all

Illustratsioon 4. Idioom viies ratas vankri all

Illustratsioon 5. Sõnasõnalt punane kukk katusel

Illustratsioon 6. Idioom punane kukk katusel

Illustratsioon 7. Sõnasõnalt vedas ninapidi

Illustratsioon 8. Idioom vedas ninapidi

Illustratsioon 9. Sõnasõnalt võttis jalad selga

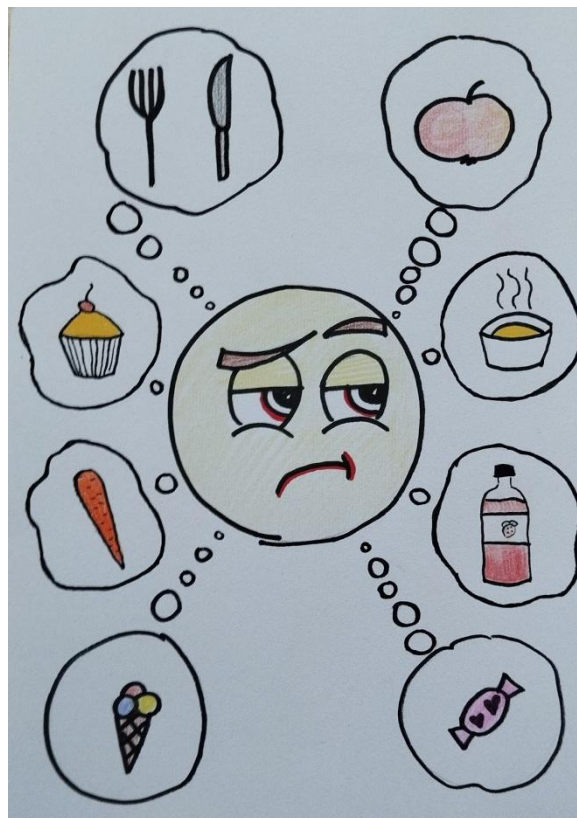
Illustratsioon 10. Idioom võttis jalad selga

Illustratsioon 11. Sõnasõnalt *kõht* lööb pilli

Illustratsioon 12. Idioom *kõht* lööb pilli

Lisa 4. Väljavõte uurijapäevikust

Uurijapäevik

10.02. Intervjuu kava ja pildid on lõpuks valmis, sain juhendaja nõusoleku viia läbi prooviintervjuu.

12.02. Sain esimesed nõusolekud lapsevanematelt, et nende laps võib uurimuses osaleda. Olen ootusärev.

13.02. Viisin läbi prooviintervjuu. Intervjueeritav oli väga tubli, endaga ei jäänud rahule, tundus, et kiirustasin liialt, kuigi olin intervjuukavasse endale vastava meeldetuletuse kirjutanud. Kindlasti jälgin seda edaspidi. Tegin ka intervjuu esialgse transkribeerimise, et leida kitsaskohti. Üldiselt jäin rahule ja loen intervjuu kordaläinuks – seda saab uurimuses kasutada.

14.02. Viisin läbi ja transkribeerisin veel kaks intervjuud. Juba hakkavad kujunema esimesed järeldused, näiteks ei ole lastel varem kuuldud idioomid kuigivõrd kinnistunud. Otsustasin edaspidi sisse viia muudatuse ja esimeses uurimisküsimuses peale lapse vastust kohe öelda, mida ühe või teise kujundliku väljendi all mõeldakse, sest arvan, et see võiks toetada laste motivatsiooni.

21.02. Tänapäevane intervjueeritav vajab eelmistest oluliselt rohkem mõtlemisaega ja toetamist. Näiteks ei osanud ta korduvalt kolmanda uurimusküsimuse juures öelda, mida väljend tähendas ja ma pidin seda talle uuesti meelde tuletama, näiteks et viies ratas vankri all tähendab seda, et keegi on üleliigne, alles seejärel suutis ta tuua näite.

26.02. Ka tänapäevane intervjueeritav vajab esimestest intervjueeritavatest rohkem mõtlemisaega, korduvat üle küsimist ja kolmandas osas ka minu poolset sõnalist ülekordmist, et milline on idioomi tähendus.

27.02. Veel kaks intervjuud tehtud. Enne intervjuudega alustamist olin mures, et ehk on minu valitud uurimisteema liiga raske laste jaoks, esimese kolme intervjuuga see hirm hajus, vahepeal on hakanud jälle tunduma, et ehk oleksin võinud valida uurimiseks lihtsamad kujundliku keele üksused, näiteks metafoorsed võrdlused.

3.03. Viimased kolm intervjuud said täna tehtud. Kaks neist olid pigem saransed esimestega, kus lapsed kolmandas osas üleküsimist ega idioomi tähenduse kordamist ei vajanud ja oskasid väljendeid oma kogemustega hästi seostada. Mul on hea meel, et kõik lapsed ja vanemad, kellelt küsisin, olid uurimuses osalemisega nõus. Pärast tänaste intervjuude transkribeerimist saan asuda tulemusi kodeerima ja analüüsima, olen põnevil!

Lisa 5. Näide transkriptsioonist

I: Millal sa, L9, kasutaksid seda väljendit, ütleksid, et tal on jänes püksis?

L: Kui S (rühmakaaslane) midagi kardab.

I: Mida S võiks karta?

L: Mm, (paus) me vahest mängime kodu ja siis ta mängult nagu kardab ja siis ma saan talle öelda: (paus) sul on jänes püksis (naer).

I: Jah, kui ta seal mängus midagi kardab, siis sa saad öelda. Aga millal sa nüüd kasutaksid seda: sa oled nagu viies ratas vankri all?

L: Kui me ei ole näiteks E või M või S (rühmakaaslased) sõber.

I: Jah, kui keegi jääb mängust välja, lähete tülli näiteks..

L: Jah.

I: Millal sa nüüd kasutaksid seda: punane kukk on katusel?

L: Siis, (paus) siis ma enne helistan 112, siis ee.. (paus), siis ütlen emmele.. (paus) kukk on maja peal!

I: Millal sa nüüd ütleksid: ma vedasin teda ninapidi?

L: Mm.. mm..

I: Mis see tähendas, see tähendas et..?

L: Vahest valetan emmele.

I: Näiteks, mis sa valetad talle?

L: Et mul on see asi, ütlen ei ole, siis me lähme ostame, aga ma peitsin selle ära.

I: Okei, siis sa vedasid emmet ninapidi.

L: Mhm.

I: Millal sa nüüd kasutaksid seda: ma võtsin jalad selga?

L: Mm, näiteks.. (paus) näiteks S (rühmakaaslane), et sul on jalad.. (paus), jalad selja peal!

I: Jalad selja peal, mis S teeb siis, kui tal on jalad selja peal?

L: Jookseb ära.

I: Kuhu ta jookseb?

L: Linna (naer).

I: Linna. Ja millal sa nüüd kasutaksid seda: mu kõht lööb pilli?

L: Mm, kui ma tahan süüa.

I: Millal sul on kõht väga tühi ja sa tahad süüa?

L: Vahest hommikul ja vahest päeval ja vahest.. vahest õhtul.

Lisa 6. Väljavõte QCMap keskkonnast

L6.docx

I: Mis sina L6 arvad, mida tähendab: jänes püksis?

L: (mõttepaus) Mm, ma ei tea.

I: Aga mis sa arvad, mida see võiks tähendada?

L: (mõttepaus) Ei tea.

I: Jänes püksis tähendab, et keegi kardab, täpselt nagu süda saapa sääres. Aga viies ratas vankri all?

L: (mõttepaus)

I: Mis see võiks tähendada?

L: (mõttepaus). Et, et ma.. ee.. kardan.

I: Et kardad. Viies ratas vankri all tähendab seda, et keegi on nagu üleliigne, et ta ei sobi teiste juurde. Mis sa arvad, mida võiks tähendada: punane kukk on katusel?

L: (mõttepaus) Ei tea.

I: Võibolla sa tahad midagi pakkuda, arvata, mis see võiks tähendada?

L: Mkm.

I: Punane kukk katusel tähendab tulekahju. Vedas ninapidi, mis sa arvad, mida mõeldakse, kui öeldakse: ta vedas teda ninapidi?

L: (mõttepaus)

I: Mari vedas Jukut ninapidi, mis siis tegelikult toimus, mis sa arvad?

L: (mõttepaus)

I: Mis sa arvad?

L: (mõttepaus) Aprillinali?

I: Aprillinali?

L: Jaa.

I: Mhm, sa oled üsna õigel teel, vedas ninapidi tähendabki seda, et kellegile tehti nalja või kedagi peteti. Kuigi see ei pea just esimesel aprillil olema. Nii, ja võttis jalad selga, mis see võiks tähendada?

L: Et ta hakkas.. (paus) hobusega sõitma.

I: Hakkas hobusega sõitma. See tähendab, et hakkas jooksuma. Nii, ja nüüd kõige viimane, mis sa arvad, mida võiks tähendada: kõht lööb pilli?

L: (mõttepaus)

I: Kõht lööb pilli.

L: Kõht hakkab valutama.

I: Kõht hakkab valutama. Kõht lööb pilli.. sul võib olla natuke õigus, sest kõht lööb pilli siis, kui kõht on väga tühi, aga kui kõht on väga tühi, siis ta võib ju lõpuks valutama ka hakata.

RQ1-13

RQ1-8

RQ1-12

RQ1-9

RQ1-1

5 ei vasta tähendusele

RQ1-11

Lisa 7. Näide pildivalikutestist

Pildivalikutesti vastused, L4

Lisa 8. Väljavõte kaaskodeerimisest

Intervjuu L2-ga

Selgitus: Vasakul on uurija kodeering ja paremal on kaaskodeerija kodeering.

I: Ma tahaksin nüüd sinu käest küsida, et millal sa kasutaksid seda väljendit: jänes püksis?

RQ1-1 L: Kui ma arvan, et hirm on midagi, äikese müristus.

RQ1-1

I: Kui on hirm ja kardad äikest.

L: Jaa.

I: Jaa, aga millal sa kasutaksid seda: viies ratas vankri all?

RQ1-2 L: Siis võtaksin kolm ratast, võtaksin ühe ratta ära ja vist teeksin sellest nagu üks ratta.

RQ1-2

I: Teeksid viiendast rattast ühe ratta?

L: Jah. Sellise et, ma teeksin nagu sportauto, mm ja otsin selliseid rehve, mis on sihukesed nagu ja saangi võidusõidu auto teha.

I: Saad võidusõidu auto teha. Nii. Aga millal sa kasutaksid seda väljendit: punane kukk katusel? Punane kukk on lahti.

RQ1-3 L: Et tulekahju.

RQ1-3

I: Tulekahju on. Millal siis sina näiteks saaksid seda kasutada?

L: Kui on tulekahju.

I: Kui midagi on läinud põlema.

L: Jah.

I: Mis võib minna põlema?

L: Näiteks kuumaks läinud lambipost.

I: Lamp.

L: Jah.

I: Lambipost on läinud kuumaks. Nii, aga millal sa nüüd saaksid kasutada seda väljendit: ma vedasin teda ninapidi?

RQ1-4 L: Et, nii et ma teeksin nalja.

RQ1-4

I: Millist nalja sa teeksid?

L: Ma teeksin nagu sihukese, et K-le (lasteaia kaaslane) nalja, et, et ettevaatust, praht kukub su pähe! (naer)

I: Aga tegelikult ei kuku?

L: Jaa. Siis ta minema kimab nagu tsiuhh.

I: Aga millal sa kasutaksid seda väljendit: võttis jalad selga?

RQ1-5 L: Äm, aint siis kui ma jooksen.

RQ1-5

I: Sina jooksed?

L: Jah.

I: Kuhu sa jooksed?

L: Kui keegi ajab mind taga siis saan lasteaia hoovis kimada.

I: Siis saad öelda: võtsin jalad selga. Jooksin eest ära. Nii, aga kõht lööb pilli? Millal sa seda kasutaksid?

RQ1-6 L: Kui kõht on tühi.

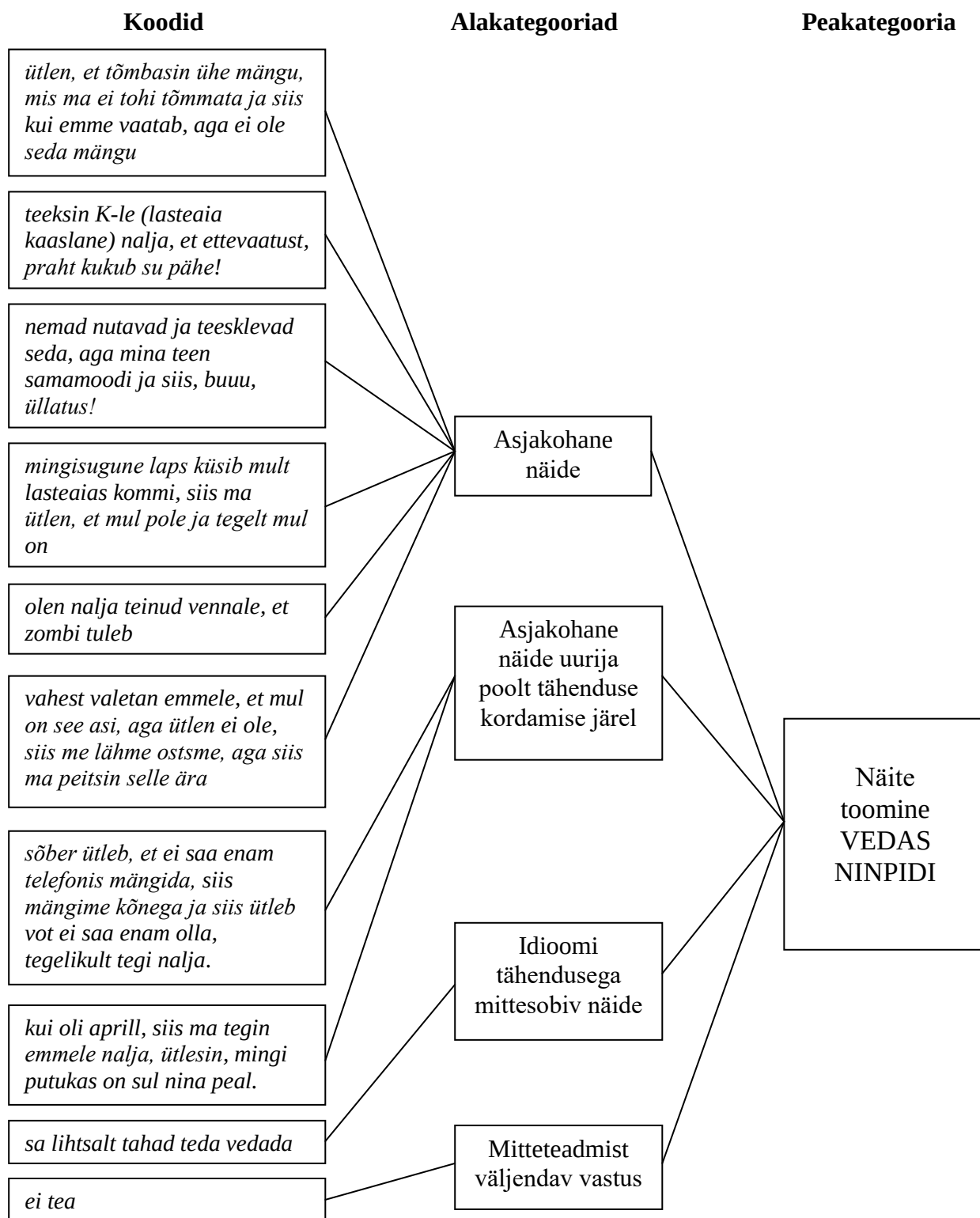
RQ1-6

I: Millal sul on kõht väga tühi?

L: Ainult siis kui ma ütlen koriseb kõht.

Lisa 9. Näide kategooriate kujunemisest

Joonis 2. Kolmanda uurimisküsimuse kategooriate kujunemise näidis

Lisa 10. Idioomide selgitamine

Tabel 3. Idioomide selgitamine, kvantitatiivne sisuanalüüs

	Jänes püksis	Viies ratas vankri all	Punane kukk katusel	Vedas ninapidi	Võttis jalad selga	Kõht lööb pilli	KOKKU:
L1	+	0	-	0	+	+	+ 3 o 2 - 1
L2	-	-	-	+	-	-	+ 1 - 5
L3	+	-	0	+	-	+	+ 3 o 1 - 2
L4	0	0	0	-	0	+	+ 1 o 4 - 1
L5	-	0	-	-	-	0	o 2 - 4
L6	0	-	0	+	-	-	+ 1 o 2 - 3
L7	0	0	0	0	0	0	o 6
L8	-	-	-	+	-	-	+ 1 - 6
L9	+	0	0	-	-	-	+ 1 o 2 - 3
L10	-	-	-	+	-	+	+ 2 - 4
KOKKU:	+ 3 o 3 - 4	o 5 - 5	o 5 - 5	+ 5 o 2 - 3	+ 1 o 2 - 7	+ 4 o 2 - 4	13 19 28

+ intervjueritav selgitas idioomi sobivalt;

o intervjueritav ei osanud nimetada idioomi tähendust, ega soovinud tähendust arvata;

- intervjueritav nimetas tähenduse, kuid see ei vastanud idioomi tähendusele.

Lisa 11. Idioomide kasutamise selgitamine

Tabel 4. Näidete toomine, kvantitatiivne sisuanalüüs

	Jänes püksis	Viies ratas vankri all	Punane kukk katusel	Ninapidi vedama	Võttis jalad selga	Kõht lööb pilli	KOKKU:
L1	+	+	+	+	+	+	+ 6
L2	+	-	+	+	+	+	+ 5 - 1
L3	+	+	+	+	+	+	+ 6
L4	v	v	+	v	-	+	+ 2 v 3 - 1
L5	-	o	+	-	+	+	+ 3 - 2 o 1
L6	+	+	+	v	+	+	+ 4 v 2
L7	-	o	v	o	o	+	+ 1 v 1 - 1 o 3
L8	+	-	v	v	+	+	+ 3 v 2 - 1
L9	+	+	+	+	+	+	+ 6
L10	+	+	+	+	+	+	+ 6
KOKKU:	+ 7 v 1 - 2	+ 5 v 1 - 2 o 2	+ 8 v 2	+ 5 v 3 - 1 o 1	+ 8 - 1 o 1	+ 10	43 7 6 4

+ asjakohane näide;

v asjakohane näide pärast intervjuuerija kordamist, milline on idioomi tähendus;

- näide ei vastanud idioomi tähendusele;

o intervjuueritav ei osanud näidet tuua ka pärast idioomi tähenduse kordamist uurija poolt.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Relika Limberg,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Idioomide mõistmine 6–7 aastastel lasteaialastel“, mille juhendaja on Tiia Krass, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Relika Limberg

15.05.2025